

ZANOS

Kari Gorčanec

Visoko nad Gospodarskim razstaviščem, visoko visoko nad njima je igrivo plapolala rdeča zastava, okrog njiju so mrgoleli ljudje, tik za njima pa sta sredi šumeče vode plesala Povodni mož in Urška.

In onidve sta sedeli na robu te fontane ter nemo zrli v vrvenje nedeljskega popoldneva, nemo sta zrli v vse to, kakor da ju je tisto dolgo pohajkovanje res tako zelo utrudilo.

Zlasti Angela je bila videti vsa onemogla; njene roke, ki so ji mrtvo in na pol skrčenih dlani ležale v krilu, njen život, ki se je bil vgreznil vase, njen obraz povešenih potez — to je izražalo celo nekako malodušno skrušenost.

Zdelo se je, da bosta ostali v takem položaju vse do noči, in nemara bi se tako tudi zgodilo — njuno sedanje počutje je bilo vsekakor prav primerno, zdaj, po vseh spremembah, ki so se primerile tega popoldneva —, da ni skozi zvočnik udarila nova popevka, tista o treh novičičih v vodnjaku.

Angela se je zdrznila in pogledala proti izvoru glasbe, kakor da bi mogle tam res tudi oči kaj opaziti.

»Ali si že videla film?«

Marija se je odsotno obrnila.

»Katerega?«

»Tistega vendar, ki so iz njega vzeli to popevko!«

Marija je odkimnila in se znova zazrla v prejšnjo smer.

»Jaz sem ga gledala sinoči...« je Angela utrujeno vzdihnila. Bila je še najbolj podoba, da film nanjo ni napravil nobenega posebnega vtisa, pa čeprav je bila znana stvar, da so jo ljubezenske zgodbe dosledno spravljale v ginjenost.

To pot jo je Marija pogledala z zanimanjem. Pravzaprav, neka misel se ji je prebudila in ta jo je potegnila iz omotične zasanjanosti. Da, z Angelo se je moralo nekaj zgoditi, oziroma, s p e t se je moralo nekaj zgoditi. — Svoj čas sta stanovali nekaj mesecev pri isti gospodinjini in Marija jo je takrat dovolj spoznala, da je mogla zdaj izpeljevati verjetne zaključke. — Bila je malodane popolnoma prepričana, da ve za vzrok dekletove omrtvelosti. Angela je bila torej v kinu. Toda ona ni šla nikoli sama v kino. Tudi ni sama nikoli poskrbela za vstopnice... Kakor na tekočem traku, kakor ti praznje oblečeni sprehajalci v živem toku mimo nje so se ji v mislih zvrščali in razporejali v verjetno podobo drobci iz Angeline minule noči. Zanikrn predmestni

kino. Sedež v prav zadnji vrsti. Dve uri ljubimkanja v temi, ob popevki o treh novčičih, ki naj bi nekomu prinesli srečo. Nato v gostilni naslednja stopnja draženja, — vino ali pa s konjakom pomešano pivo, zlivek, ki neverjetno učinkuje, najbolj seveda, ako pride v prazen želodec. (Se razume, če je že dobila kaj jesti, je bilo to vsekakor kaj papriciranega.) Potem pa, ah, potem pa nekam v samoto — po taki samoumevni vzročnosti kakor vsaka posameznost od tistega hipa naprej, ko si je našla spremljevalca —, najverjetneje kam v rosno travo ali na kako klop ali pa bolj na mestnem obrobju nekam pod kozolec. in... dalje se niza vse še zmeraj po običajnih zakonitostih, kakor se pač niza denar za vstopnico, denar za avtobus, denar za pijačo, denar za jed, denar za v dlan... Kajpak, Marija ni vedela za noben dokaz, ki bi potrjeval njene domneve, toda z Angelo ni bilo nič drugače obe minuli leti, odkar sta se poznali. Če se je pretekle noči zgodilo kaj podobnega ali ne — to ni važno; tudi brez tega bi bila Angela še zmeraj Angela, tudi brez tega bi se Mariji prebudila ista pomilovalnost, isto zgražanje hkrati.

Danes pa je Marija čutila dokaj drugače kot sicer; namreč, o kakem zgražanju ali obsojanju to pot v njej ni bilo sledu. To je bila zgolj posledica vsega, kar sta doživeli na skupnem potepu skozi mesto.

Srečali sta se nepričakovano na letnem zabavišču v Tivoliju. Ko bi pravočasno opazila Angelo, bi vsekakor poskrbela, da se izogne neprijetni družbi. Tako pa se ji kar na lepem obesi nekdo na laket — in tu je začetek dolgega pohajkovanja skozi park in po ulicah.

Ni mogla razumeti, kako je dekle lahko tako nesramno, če je le pomislila, kako je nekoč prav Angela zasmehovala njeno krepostnost, kako jo je tolikokrat zahrbtno izigrala in, končno, kako ji ni skoraj nikoli vrnila denarja, za katerega jo je kljub vsem nasprotjem, ki jih je Marija čutila do nje in ki jih navsezadnje tudi ona ni mogla prezreti, nič kolikokrat prosila. In zdaj se ji veselo pridruži, ko da sta si najboljši prijateljici! Ali spet kaj hoče? se je vprašala iz izkušnje. kajti Angela je znala biti sladka kot med, kadar je hotela iz koga kaj izbezati.

Molčali sta na poti skozi park, molčali sta tudi na pločnikih, ki ob takih poletnih popoldnevih tako nabreklo ožive v sproščenem in lahkotnem razpoloženju ljudi, in Marija je vedela, da je temu molku v prvi vrsti kriva ona s svojo nerazpoloženostjo. To je končno tudi potrjeval Angelin obraz, ki je z njega že davno splahnela vsa veselost. Tako sta se torej gibali vse bolj nejevoljno druga ob drugi, z velikim razmakom med sabo, kakor da se bojita vsakršnega telesnega stika.

Vendar pa je kmalu nastopila sprememba. Ustavili sta se namreč ob neki izložbi — Angela ji je obstala za hrbtom — in zdajci je v šipi opazila, kako si jo ta ogleduje, počasi in natančno, in to ne samo njeno novo, na pol prozorno in lepo nabrano obleko iz potiskanega blaga, ampak njo vso, njo pod oblačilom, njo z vsako kito in z vsako oblino; opazila je, kako jo motri z očmi pokvarjenke, z očmi dveh teles skupne postelje, kako motri njena pleča — zdaj so res prav nastavljena, v tej prosojni obleki —, kako motri njen pas, ki se kmečko trdo lomi nad hoki, kako motri njeno zadnjico, ki ji nabranost obleke prikriva oblost, a ji zato povečuje zajetnost — in tej zadnjici sploh posveča posebno pozornost, kakor da ji hoče s pogledi odgrizniti tisto ponosno, ošabno naraslost, to vidno posebnost, ki jo zdaj, ko Marija stoji kakor v položaju »mirno«, po vsem videzu res neznansko bode v oči — in motri tudi njena meča, ki so prav zaradi te zadnjice videti preveč izgubljena, preveč neznatna, a so sicer krepko zagorela in izrazito kitasta. In čudno: Marija ni samo mirno prenašala teh pogledov — zavistnih, vse bolj zavistnih pogledov, kakor je ugotovila —, ampak se je celo vdala misli, da ostane v tem položaju. K temu jo je privedlo več nagibov. Prvič je spoznala, da se je dokončno otresla pretirane sramežljivosti, zaradi katere jo je Angela nekoč toliko zbadala, in ob tej ugotovitvi se je hotela malce naslajati; drugič ji je to opazovanje s svojo neprikrito zavistjo naglo večalo ceno v lastnih očeh, ali v prenesenem smislu, dajalo ji je nov dokaz, da je po pravici ponosna in srečna, kadar Naciju lahko prepusti to svoje telo v mamljivo, začasno posest; končno pa — bil je prelep občutek, da ji obleka ne samo pristaja, ampak da celo poudarja njeno polnost, izvablja drugim ljudem tiste vzgibe v očeh, vzgibe, ki bi jih tudi po ves dan neutrudno lovila, da, skoraj še raje v ženskih očeh, zakaj te se tako vznemirljivo lesketajo v svoji zavisti... Stala bi, ah, stala bi tako — tudi vsemu svetu bi se postavila pred oči —, naj si jo ogleduje zavist, naj si jo ogleduje blagrovanje, naj si jo ogleduje sovraštvo, naj si jo ogleduje ljubezen..., ona bi bila neobčutiljiva za vse to, da, povsem nedotakljiva bi bila, zdaj, v teh poletnih dneh, ko je ena sama neizmerna vera vase, ko se čuti tako živo vsajeno v njegov, Nacijev življenjski svet, ko se počuti kot doma, docela doma in daleč od vseh lepih, daleč od vseh grdih lastnosti ostalega človeštva, — ko se počuti vsa v zares *njunem* svetu. V steklu pred sabo vidi rahle Angeline poteze, vidi, kako se še zmeraj pase njena nečimrnost, in za kratek, za kratek hip se spomni, kako jezna je bila malo prej, da se je srečala prav z njo in to prav tega dne, ko se je zvečer namenila sniti z Nacijem in je iz same nestrpnosti odšla z doma že kmalu popoldne. Kje je zdaj tista nerazpo-

loženost, kje je celó njeno neizkoreninjeno sovraštvo do Angele? Vidi v zrcalu tudi sebe, vidi, kako se ji v očeh zrcalita ti vprašanji in začuti, da ji je vse neprijetno, vse temno tako daleč v ozadju zavesti, kakor sta neotipljivi njuni zrcalni podobi. Potem vidi spet Angelo, vidi jo nemara še bolj revno in nemarno oblečeno, kot je v resnici, vidi jo najbrž še bolj pobito in malodušno, kot pa je res — in nekoliko maščevalne privoščljivosti, nekoliko zmagoslavja se porodi v njej, da, celo nekoliko prezira, vse táko, pa čeprav ni sicer niti najmanj samoljubne narave.

Da, same prijetnosti, tudi potem, ko sta se spet pridružili splošnemu toku ulic. Prijeten je bil iznenada vsak tuj pogled, ki ga je opazila, in tako je osuplo ugotovila, da prejšnje čase ne samo da takemu pogledovanju ni posvečala nobene pozornosti, ampak ga niti ni poskusila opaziti. Vsak tak ošinek tujih oči je stopnjeval dražljivost tega potikanja, tako da je nazadnje nehote in niti še ne povsem zavestno spoznala, da je res neka draž v »paradiranju« med ljudmi, kakor bi rekla Angela, treba je le, da obstajajo osnovni pogoji za to, treba je le, kakor se ji je zazdelo, da imaš lepo obleko na sebi, da je tak prijazno brezskrben popoldan in pa, da, treba je, da v tebi plameni ljubezen, da plameni celo še živahneje kot sicer, v pričakovanju, oh, kako svinčeno težkem pričakovanju domenjene ure in vsega nedomenjenega, kar pa vendarle pride za tem kot upijanjavača sladkost popolnoma neizbežno na vrsto.

To res ni bil čas, ko bi hotela spregovoriti vsaj besedo, pa niti z Angelo, do katere je zdaj podzavedno čutila zmagovalsko pokroviteljstvo, ta čas res ni smela dopustiti ustnicam enega samega premika: sedaj je prepevala duša; vsi čuti so vsrkavali iz okolja resničnost, ki je bila to pot tako bliščava, in vse po takih kanalih pritekajoče gradivo se je izlivalo na bohotni ogenj naraščajoče opojnosti ter izvabljal iz njega še večjo toplino. Prvič se je počutila v razkošnem ugodju »paradiranja«, prvič je sproščeno, napetih lic lovila duhteče cvetke, ki so ji jih — kot se ji je zdelo — vseskozi metali pogledi mimoidočih moških, pa tudi žensk, če ne še bolj prav teh zadnjih.

V takem nepretrganem molku sta prispeli na Gospodarsko razstavišče, zašli sta tjakaj skupno z reko ljudi, ki jih je najbrž večina na vsem lepem ugotovila, morda sprva celo nagonsko, da je ta konec mesta kar mimogrede postal za sprehajalce nova priljubljena točka, nov cilj sicer brezciljnih nedeljskih sprehodov. In res je bilo zdaj mogoče takoj ugotoviti, da so mnogi prišli semkaj kar tako, brez posebnega namena, kakor, recimo, tudi onidve, se pomikali krog strojev in vozil, ki so stala na prostem in ki si jih je lahko vsakdo ogledal brezplačno,

se ustavljali ob kipih, o katerih je rekla Marija Naciju že davno, da jih še tako zabit tesar ne bi mogel napraviti bolj robate, in posedali ob vodnjaku, ki je voda v debelih curkih brizgala iz njega, se nekje v zraku mehko upogibala navznoter v nekakšne labodje vratove in se v majhnem krogu, v istem številu curkov, na konceh že širokih kakor konjski repovi, spuščala sama vase.

In kraj te vode sta sedli tudi onidve.

Marija seveda ni bila utrujena — v tovarni je vendar stala nepretrgoma osem ur —, toda kljub temu ji je sproščujoče zagomazelo skozi gležnje in meča, in to je vsekakor prispevalo svoje k njenemu vzvišenemu počutju. Res ji je z obličja odsevala popolna brezbriznost do vsega, kar se je gibalo, kar je šumelo, kar je sijalo krog nje. To je bila tista mamljiva ubranost, ki se je najpogosteje zasnovala v njej, kadar je bila z Nacijem, s svojim Nacijem, to je bilo razpoloženje, ki se je v njem počutila kakor zaprta v celico neprodušnih prozornih sten, od koder vidi, samo *vidi* vse, kar se dogaja krog nje, a kar je prav zato, ker ga dojema le z enim samim čutom, zanjo le neresnična prikazen in se zategadelj niti najmanj ne zmeni zanj, ampak se greje v tej varni, topli duplinici, sega po poličkah za najrazličnejšimi posladki ter živi samozadovoljno ko polh.

Nemara bi res dolgo dolgo ostala v sijoči celici svoje razživele duše, morda bi pozabila celo na domenjeno uro, ko se ne bi oglasila Angela s tistim vprašanjem. Tako pa — kakor da je priletel kamen, razbil eno izmed prozornih sten ter je vse valovanje butnilo skozi nastalo odprtino.

Kajpak, Angela se je prva prerinila skozi zev. To bitje, ki jo je spočetka, potem ko sta se srečali, spravilo v slabo voljo in ki mu je pozneje vse blagohotno odpustila, odpustila prav zategadelj — ne da bi se tega zavedala —, ker je bila ta in nihče drug povod in začetek njenega sedanjega, njenega čudovitega razpoloženja — to bitje se je pojavilo pred njo tako nepričakovano, kakor da se tega dne še sploh nista videli. Ali zdaj ji je spomin priklical začetek njune zgodbe, razum ji je povedal, da je moralo to dekle ves čas capljati nekje ob njej in da je moralo tudi v tem dekletu nekaj tleti, da, vsaj tleti. Tu je bila Angela, ob njej je sedela in iz razumljivih razlogov je Marija zavedno začutila poleg sebe neko drugačno življenje, neko drugo usodo, in iz še bolj razumljivih razlogov je zabredla v minulo noč te druge usode.

Tako se je razblinilo vseoglušujoče in skoraj vse zabrisujoče občutje — zavedla se je spet in tako je tudi nanese, da se ji je v duhu prikazal starčevski, skoraj zoprni obraz. In kakor ni imela no-

benega dokaza za to, da je bila Angela prejšnjega dne res s kom v kinu, tako je bila v bistvu stvar domišljije tudi sedanja predpostavka, da je bilo dekle prav s tistim postarnim, zanikrnim in petičnim samcem. Toda tega človeka je Angela pobrala najččešče, sploh pa v sili — celo nekako nenapisano pogodbo sta bila sklenila — in prav ob misli na njega se je Mariji navadno vzbudilo najmočnejše pomilovanje in po drugi strani tudi najhujše zgražanje. Bolj kot vsi tisti Angelini šoferji, obrtniški pomočniki, skladiščniki in kurirji se ji je vtisnilo v zavest osladno, suhljato obličje zdolgočasenega vratarja, in bolj kot v kakršnikoli drugačni zvezi si je zdaj v zvezi z mislijo nanj ogledovala Angelin obraz in vrat, v skoraj popolnoma zavestni nadi, da najde na koži vidne sledove prav njegovih ustnic, prav njegovih zob. Kaj podobnega je namreč takrat, ko sta stanovali v isti sobi, opazila večkrat, in to pot je to z nekoliko hlastnostjo, kakor da hoče najti ta povsem zadovoljivi dokaz o pravilnosti svojih domnev glede minule noči, res tudi iskala.

In zdaj znenada Angela:

»Ali imaš dva kovanca?«

Marija ju je našla v beli torbici.

Angela je brez pomišljanja pobrala z iztegnjene dlani večjega, kar se je zdelo Mariji, ki jo je pravkar že prešinila ugotovitev, da je dekle spet brez beliča, popolnoma razumljivo.

Angela je vstala in se obrnila s hrbtom proti vodnjaku.

»Obrni se tako tudi ti... Zdaj pa — na dlan s svojim kovancem! Kaj me gledaš? — Vrgli si bova vsaka svojega čez glavo. Ampak ne, da bi si ga vrgla prek ramena! Tako se ti želja ne bo nikoli izpolnila. — Ti se čudiš! — Zaželi si torej pri tem nekaj... Izpolnilo se ti bo... Ti moj bog! Nikar ne bulji tako noro vame!«

Marija jo je res nepremično gledala, njo, ki se ji je zdaj iznenada zasmilila. Gledala je, kako zre v tisto svojo razkrečeno dlan — drugačna se ji je zezdela Angela, bogve zakaj, morda zaradi tega posebnega čustva, ki ga je na vsem lepem začutila do nje — kako zre v obrabljen aluminiast kovanec in kako ji obraz postaja nekam vse bolj spokorniški kakor v priprošnji molitvi. Hkrati z usmiljenjem pa seveda privzgojen previdnostni nagon, nagon, da je treba prekomerna čustva zatajevati, jih dušiti z raznimi protiudari razuma, kakor: kaj trapaš! ti je že storila kdaj kaj dobrega? In v tem notranjem boju še pripev Nacijevega trdega, svarečega glasu, ki jo je zmeraj tako vztrajno vlekel iz Angeline družbe. Toda kljub vsemu — misel na to, da je dekle utegnulo na poti do sem, zlasti pa takrat, ko je Marija skorajda plavala med ljudmi in ko zanjo ni obstajala nobena Angela, ko zanjo ni obsta-

jalo nič drugega kot njena prekipevajoča duša, da je res utegnilo začutiti njeno zmagoslavje, ta misel jo je že začela malce nagrizzovati. Prebujalo se je kesanje in toliko bolj iskreno je postajalo, kolikor bolj je prepoznavala nesrečni Angelin obraz. Zato tudi ni storila, kar je pravkar storila Angela. Ta je namreč vrgla kovanec, potisnila glavo vznak, še bolj pa vzdignila oči, kakor da hoče prek sebe same zasledovati njegov let, in tako ostala še nekaj hipov, ko da kovanec še ni končal svoje poti in zato čaka na tisti rahli pljusek — česar pa seveda nikoli ne bi mogla slišati. Ne, Marija ni storila tega, pa tudi vedela še ni, kaj bi si pravzaprav zaželela, ampak jo je nenehno opazovala, pri čemer bi kdo lahko posumil, da se hoče najprej naučiti, kako je treba ravnati z novičem. Kaj neki si je zaželela? Ali kakega črnolasca — svojega večnega junaka iz sanj? Ali pa da bi sploh dobila fanta, ki bi se zanjo menil kaj delj kot eno samo noč? Ali si celo še zmeraj želi, da bi naletela na kolikor toliko pravo in trajno ljubezen? Kakorkoli že, si je dejala Marija, ta nesrečnica — da, saj je res nesrečnica —, si iz te množice želja nazadnje ne bi mogla ničesar izbrati! In na drugi strani — ali si želi sploh kaj pametnega? Nemara si pa želi, da bi mogla kdaj tudi ona stopati tako ponosno, zmagoslavno skozi mesto, kot malo prej Marija. — Morda. Verjetnosti te morebitne želje je Marija dopustila precejšnjo prednost, pač zaradi tega, ker je domnevala, da je prav njeno prejšnje razpoloženje potisnilo spremeljevalko v tolikšno žalostno turobnost...

Končno je sedla, spustila roke križno na kolena, povabila glavo postrani in rekla, potem ko jo je prešinil nekakšen nasmešek:

»Saj se ne bo —«

Marija je stala še zmeraj in še zmeraj je zrla vanjo.

»Kaj še nisi vrgla? Neroda! — Ali si pa ničesar ne želiš —?«

To zadnje vprašanje pa je bilo le na videz vprašanje, zvenelo je že kot ugotovitev, skoraj kot prepričanje. Marija je to razbrala v hipu iz njenega glasu in v istem trenutku tudi uganila, da si jo mora Angela, zdaj po tem pohodu skozi mesto, res zamišljati povsem srečno, tako srečno, da si res ne bi mogla več kaj želeli.

»Kaj si pa naj želim pravzaprav?« se je glasno vprašala, resnično brez vsakršne misli. Na Angelinem obrazu — v tistem trzaju lic pod očmi pa v trenutnem omrtvičenju celotnega telesa, kakor da ga je bogve kaj spreletelo —, je sedaj opazila, da se ji je, Angeli, ob tem vprašanju, ki si ga je zastavila sama, prepričanje o njeni popolni sreči le še bolj utrdilo. Dekle je torej opazilo njen nedavni bujni zanos, je pomislila z nekim nedoločnim občutkom.

»Zaželi si, da bi lahko kam daleč potovala.«

Da, se je Marija še zmeraj držala sveže sledi, Angela vztrajno misli o njej, da ima vse; toliko vsega ima, da si kvečjemu more želeti tako razkošje, kot je dolgo potovanje, kakršnega si še direktorji ne morejo zlahka privoščiti.

»Tulila bi od veselja, če bi lahko pobegnila od tod vsaj za kak dan.« Angeli so drgetale roke, ki jih je iztegnila predse. »Na morje bi zbežala! Na morje...« Zdajci se je skoraj prestrašeno zagledala v Marijo.

V Pulo bi šla...? se je mirno, a otožno zalesketalo v Marijinih očeh. Pa ne samó čustvo, še misel je sevala iz njih: tudi Angela je nekoč poznala ljubezen, a ta ljubezen je odšla k mornarici in ostalo je le večno hrepenenje po morju...

»Znebi se že vendar tega kovanca!« je robato vzkliknila Angela.

Zares ji je postalo že nerodno, da se ne more ničesar domisliti — le ta Angela, ta žalostna usoda se ji je motala po glavi —, zato je rekla, da je še čas in preusmerila pogovor: »Poslušajva popevko!« — prav brez pomisleka, zgolj da si pridobi časa.

Angela pa nepričakovano, skoraj besno:

»Kaj ne morejo najti več drugačne plošče? Zjutraj sem jo slišala v radiu, popoldne tam na zabavišču, zdaj me pa morijo z njo še tu! Kaj res ne morejo prenehati? Sovražim, mrzim — to pesem, tisti film, kino... Vse, vse, vse!« In še z nogami je zacepetala: »Vse, vse, vse!«

Kakor da je odvrгла ubijajoče težko breme, je segla z obema rokama vznak, se oprla na njiju, ohlapno spustila glavo v zatilje in se prazno zazrla nekam mimo zvočnika, ki je z vso mehkostjo še zmeraj popeval o čudodelni fontani...

Marija pa je končno le stopila naprej, tako da je prišla čisto pred Angelo, se obrnila molče in svečanega obraza proč od žuborenja, spoštljivo pogledala kovanec, nato pa počasi, strašno počasi spustila roko kar se da globoko — da bi bil zamah močnejši —, zatem tiho izrekla željo in kovanec ji je zletel — prek ramena, prav prek ramena, Angeli, Angeli pa, ki je pobito zrela v sinjino neba, njej pa je zaplaval prek vročičnih ustnic, prek trpkih potez na licih, prek vlažnih oči..., da, natančno tako, kakor je treba, da bi se uresničila želja.